

Загоруйко М.А.

УДК 111.852

**ЕСТЕТИЧНИЙ ТЕЗАУРУС УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО
(НА МАТЕРІАЛАХ ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ «ЧЕРНІГІВСЬКИХ АФІН»)**

Анотація. У статті обґрунтовується поняття «естетичний тезаурус», котре стає інтегральним в аналізі протоестетики українського Бароко. Він реконструюється й конститується на основі ідей та образів культури українського Бароко, зокрема, духовної спадщини «Чернігівських Афіні» як її типового репрезентанта. Виокремлюються основоположні принципи систематизації понять барокової протоестетики: принцип мімезису, принцип софійності, принцип синтетизму. В контексті цих принципів розглядаються феномени «гносису ісихії», «синергії серця», «радості серця» та «раціональної чуттєвості», що дає змогу зрозуміти духовно-чуттєву природу естетичного тезаурусу українського Бароко.

Ключові слова: історія естетики, Українське Бароко, «Чернігівські Афіни», естетичний тезаурус, принципи реконструкції понять, «гносис ісихії», «синергія серця», «радість серця», «раціональна чуттєвість».

Аннотация. В статье теоретически обосновывается понятие «эстетический тезаурус», которое становится интегральным в анализе протоэстетики украинского Барокко. Он реконструируется и конституируется на основе идей и образов культуры украинского Барокко, на примере духовного наследия «Черниговских Афин» как типичного ее представителя. Выделяются следующие основополагающие принципы систематизации понятий барочной протоэстетики: принцип мимезиса, принцип софийности, принцип синтетизма. В контексте этих принципов рассматриваются феномены «гносиса исихии», «синергии сердца», «веселия сердца» и «рациональной чувственности», что дает возможность понять духовно-чувственную природу эстетического тезауруса украинского Барокко.

Ключевые слова: история эстетики, Украинское Барокко, «Черниговские Афины», эстетический тезаурус, принципы реконструкции понятий, «гносис исихии», «синергия сердца», «веселие сердца», «рациональная чувственность».

Summary. The paper gives a theoretical ground of the term 'aesthetic thesaurus' that happens to be an integral one in analysis of the Ukrainian Baroque protoaesthetics. The aesthetic thesaurus of the Ukrainian Baroque is reconstructed and constituted on the basis of ideas and images of the Ukrainian Baroque culture, namely, on the example of 'The Chernihiv Athens' spiritual heritage as its typical representative. The following fundamental principles of systematization of concepts (notions) of the Ukrainian Baroque protoaesthetics are singled out: principle of mimesis, principle of sophinity, principle of synthetism. In the context of the principles mentioned above one can examine phenomena of 'gnosis of isichia', 'synergy (synergeia) of the heart', 'merriment of the heart', 'rational sensuality'. All these give possibility to understand and realize a spiritual and sensual nature of the Ukrainian Baroque aesthetic thesaurus.

Keywords: history of aesthetics, the Ukrainian Baroque, 'The Chernihiv Athens', aesthetic thesaurus, principles of reconstruction of concepts (notions), 'gnosis of isichia', 'synergy (synergeia) of the heart', 'merriment of the heart', 'rational sensuality'.

Постановка проблеми. Вивчення історії естетичної думки України, зокрема доби вітчизняного Бароко, висуває питання про необхідність з'ясувати природу і зміст її естетичного тезаурусу. Провідні ідеї та образи, концепти і перцепти українського Бароко можна розглянути на матеріалах духовної спадщини Чернігівського літературно-філософського кола (ЧЛФК), яке образно називали «Чернігівськими Афінами» (представники – Лазар Баранович, Іоанікій Галятівський, свт. Іоанн (Максимович), свт. Димитрій (Туптало), свт. Антоній (Стаховський), Лаврентій Крщонович та ін.). Процес реконструкції й конституювання системи барокових «мислеобразів» пов'язаний з дефініцією поняття «естетичний тезаурус» і можливостями його застосування в аналізі «протоестетики» українського Бароко.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізові естетичної думки доби українського Бароко присвячені праці Л. Довгої, І. Бондаревської, В. Личковаха, Л. Левчук, О. Морозова, М. Ольховик, Б. Парахонського та ін. Що стосується поняття «естетичний тезаурус», то у царині естетики його вживає українська дослідниця В. Пуліна. У сфері філософії та культурології поняттям «тезаурус» користуються російські дослідники А. Муравйов, В. Росс, А. Смирнов, М. Епштейн. Ґрунтовного дослідження «протоестетики» українського Бароко на основі виявлення естетичного тезаурусу на даний момент немає.

Мета статті полягає у теоретико-методолгічному аналізі природи і змісту естетичного тезаурусу українського Бароко на матеріалах духовної спадщини «Чернігівських Афіні».

Виклад основного матеріалу. У кожній науковій дисципліні, як і в будь-якій іншій сфері людської діяльності, мислення і почування, є певний набір понять і термінів, образів і сигнатур, які віддзеркалюють специфіку, виявляють природу і зміст даної сфери діяльності та пізнання. Цей набір понять, концептуальних та перцептивних термінів, обсяг знань, що визначають свідомість, мову і мислення, можна назвати дискурсивним тезаурусом. Саме слово *тезаурус* грецького походження (від *гр.* θησαυρός – «скарбниця»), але ще в античні часи воно було запозичене римлянами і через латину потрапило в модерні європейські мови.

У латинській мові слово *thesaurus* мало кілька значень: 1) скарб; 2) маса, безліч; 3) скарбниця; сховище (для зберігання) [4, с.77]. У сучасній науці «тезаурус» пов'язується зі тезаурусом як словником (у лінгвістиці), а також окресленим обсягом знань (у психології), сумою «концептів і перцептів» (Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі), тобто змістом свідомості, понятійним наповненням дискурсу як єдності мислення і мови (у філософії). Власне, тезаурус, за існуючою дефініцією, – це «словник термінів, понять спеціальної сфери»

[14, с. 704], в т.ч. наукової. Він охоплює пояснення наукових концепцій, категорій, термінів і понять, зокрема у природознавстві [див. 17].

У сучасній науці поняття «тезаурус» вживається не тільки в лінгвістиці, психології, природознавстві. Широкого вжитку воно набуває також і у філософії – А. Муравйов, В. Росс, А. Смирнов та ін. У «тезаурусному» підході для понятійно-категоріального аналізу береться або певна епоха, або спадок філософа, або певний напрям філософування, наприклад: антична філософія у східній патристичній думці, філософія Г.В.Ф. Гегеля, філософія гуманізму [див. 8; 15-18; 20; 22].

Так А. Смирнов у статті «Філософська лексика як тезаурус» висуває герменевтичне положення щодо використання тезаурусного підходу в дослідженні культури заради її розуміння, через систему внутрішніх зв'язків між термінами-поняттями культури [18].

Цікавою є позиція М. Епштейна, котрий протиставляє концепти «життя як наратив» і «життя як тезаурус». Якщо «наратив є часовим зрізом життя у послідовності його подій, то тезаурус – це континуум подій, що одночасно передстоять свідомості *тут* і *тепер*, де зміст життя розгорнутий у вигляді всеохоплюючого каталогу людей, місць, книг, почуттів, думок...» [22]. Сукупність імен, назв, образів, ідей, таким чином, утворюють тезаурусне наповнення життя. Отже, «життя як наратив» є способом оповідальності про нього у часовому аспекті, а «життя як тезаурус» охоплює весь зміст життя «як передстояння мені тут і тепер, у своєму обов'язі пам'ятного мені буття» [там само].

Щодо естетичної свідомості та науки, то їхній тезаурус складається, перефразуючи вислів Томи Аквінського, як деяка «Сума естетики» (“Summa Aestheticae”). Саме «естетичний тезаурус» визначає відповідний науковий дискурс, понятійно-категоріальний апарат мислення, свідомості й знання, притаманний певній культурній і мистецькій епосі, художньому стилю або школі, навіть окремому митцю, письменнику, мислителю.

На сучасному етапі естетика як самостійна філософська дисципліна має свій власний тезаурус, що налічує багато різноманітних термінів і понять, категорій і концептів, якими оперують для пояснення теоретичних і практичних аспектів естетичного і художнього дискурсу. Досить систематизовано він подається у працях В. Бачиніна, А. Беляєва, В. Бичкова, М. Булатова, Л. Левчук, О. Лосєва, В. Мовчан, В. Панченко, В. Шебокова, Є. Яковлева: це відомі «поняття-категорії». Саме таким терміном послуговуються деякі дослідники. Але в сучасній естетичній думці є практика використання поняття «естетичний тезаурус». Наприклад, В. Пуліна, досліджуючи естетичні позиції в культуротворчості Пантелеймона Куліша, вживає поняття «естетичний тезаурус», котре розуміє як «естетичний понятійно-категоріальний простір». Відтак, для систематизації поглядів П. Куліша на «філософію краси» і «філософію мистецтва» вона реконструює і конституює його естетичний тезаурус [15].

Отже, поняття «естетичний тезаурус» означає у широкому сенсі понятійно-категоріальний апарат, котрий включає до себе як загально-естетичні категорії, так і «концепти і перцепти» певних напрямків естетичної думки (візантійської естетики, естетики Просвітництва, психоаналітичної естетики, постмодерністської естетики тощо), понятійну систему мислення окремих персоналій (наприклад, Г.В.Ф. Гегеля, П. Куліша та ін.). Це дійсно логічно визнаний обсяг знань, понятійно-категоріальний простір естетичної свідомості, мислення, науки.

Найбільш систематизованим і структурованим в українських підручниках з естетики естетичний тезаурус постає у розробці В. Панченко для пояснення системи категорій естетики. Він структурується за такими сферами і аспектами естетичної й художньої практики: 1) метакатегорії, 2) категорії естетичної діяльності; 3) категорії естетичної свідомості; 4) категорії ґносеології мистецтва; 5) категорії психології мистецтва; 6) категорії соціології мистецтва; 7) категорії онтології і морфології мистецтва; 8) категорії семіотичного та структурного аналізу мистецтва; 9) категорії герменевтичного аналізу мистецтва; 10) категорії історичної типології мистецтва; 11) категорії естетичного виховання. Категорії естетики – це є «найзагальніші та найістотніші поняття естетичної теорії, духовні моделі естетичної практики, естетичного освоєння світу» [9, с. 76].

Категоріально-понятійний апарат естетичної теорії не є застиглим, він постійно збагачується внаслідок «проникнення в закономірність існування естетичних явищ» [там само, с. 78]. Так, наприклад, до некласичної естетичної науки увійшли поняття «трансґресія», «гра в маразм», «Левверкюнівська душа» мистецтва тощо [див. 10].

Специфіка тезаурусу барокової доби особлива тим, що, на відміну від сучасного естетичного дискурсу, він не має такої розгалуженої системи теоретичних понять і наукових термінів, є «імпліцитним» для художньої творчості й культури. Тобто, дискурсивна сфера його функціонування більше лежить у практичній поетико-риторичній та мистецькій площині, аніж у науково-теоретичній. Це пояснюється: 1) тогочасним синкретичним станом розвитку науки, релігії та культури; 2) низьким рівнем секуляризації культури; 3) відсутністю естетики як самостійної філософської дисципліни; 4) інкорпорованістю теоретичних понять і термінів у загальнокультурний і художньо-мистецький дискурс.

Парадокс ситуації постає таким, що існує дискурсивний бароковий тезаурус, а науково-теоретичного естетичного тезаурусу Бароко, виходить, що немає. Водночас не викликає сумнівів культурна практика естетичного опанування світу бароковою людиною. Такий стан речей означає, що естетичні позиції, які є невід'ємною частиною людського буття і свідомості, світогляду і творчості, були розчинені у тканині тогочасної української культури: релігії, науки, філософії, проповідництва, мистецтва та інших артефактах людської життєтворчості (наприклад, епістолярній спадщині, фольклорі, декоративно-ужитковій творчості тощо), зокрема у текстах тогочасної філософії, риторики, поетики, гоміліях та витворах мистецтва.

Згідно з думкою А. Канарського, виокремлення категорій естетики, систематизація її понятійно-категоріального інструментарію, пов'язані з «фіксацією найважливіших сходинок чуттєвого освоєння дійсності, оскільки в останньому репрезентована історично змінювана міра людської небайдужості по відношенню до світу», а також з тим, що вони «відображають художню практику людини» [7, с.6,17]. У добу Бароко існував свій спосіб «чуттєвого освоєння дійсності», своя міра людської «небайдужості» світовідношення, свої форми «художньої практики». Тому маємо можливість реконструкції та конститування барокового естетичного тезаурусу. Це щось подібне до того, що робив О. Лосєв, реконструюючи й конститууючи античну протоестетику як іманентну складову давньогрецької й давньоримської філософії, культури, мистецтва.

Разом з тим хронологічна дистанція приблизно у триста-триста п'ятдесят років, що віддаляє нас від доби українського Бароко, вимагає від сучасних науковців застосування культурно-історичного та герменевтичного підходів під час подібних естетичних досліджень. Виникає нагальна потреба в тому, щоб у теоретичній свідомості сучасного аналітика склалася не просто картина світу доби Бароко, але й адекватна історії української культури й мистецтва автентична картина естетичного світовідношення: барокового духу епохи, чуття життя, образу світу [див. 11]. І вже залежить від сучасного естетика, наскільки феноменологічно вдало він може проникнути у духовний світ минулого, реконструювати його світогляд, свідомість, дискурс, тезаурус. Справа в тім, що кожне нове покоління по-іншому сприймає світ, не так, як люди минулих епох. Свого часу О. Лосєв у контексті дослідження філософії та естетики Давньої Греції наголошував на тому, що давні греки інакше бачили і розуміли світ, аніж ми – сучасні люди. Відповідно, дослідник українського Бароко повинен налаштуватися бачити світ XVII-XVIII століть очима барокової людини, встати на позиції «розуміючої» естетики, відтак, враховуючи і сучасний «тезаурусний підхід» у дослідженні культури, мистецтва, естетичної думки.

Таким чином, беручи до уваги різний культурно-історичний вимір бачення й розуміння світу людиною, яка живе в цьому вимірі, не можна робити реконструкцію естетичного тезаурусу доби Бароко, виходячи тільки із сучасних уявлень про певні поняття і мислеобрази. Часто в категоріях та семіосфері сучасної естетики семантично закладено інший смисл – не такий, як у дискурсах минулих епох. Тому не слід однозначно застосовувати концептуальну, понятійно-категоріальну базу сучасної естетики стосовно розуміння культури і мистецтва минулого без відповідних кореляцій. Принаймні, потрібно звиряти естетичні поняття, які існують в різних епохах, зі смислами, які вкладаються в ці поняття у відповідних культурно-історичних контекстах. Це щось подібне до того, з чим стикаються сучасні дослідники давньої української літератури під час аналізу її жанрів: не потрібно шукати твори типу модерного роману чи повісті в часах Бароко. Натомість слід «приймати жанри такі, які витворилися й функціонували в часи існування пам'яток, а не підганяти ті жанри під витворені в часі пізнішому» [21, с. 58].

Проілюструємо це положення процедури реконструкції на прикладі поняття «концепт». У добу Бароко та в сучасний період семантика цього поняття («концето», «концепт») наповнюється різним смислом. Так, наприклад, постмодерністи Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі зазначають, що концепт є певним засобом бачення та конструювання реальності; є актом мислення, взятим як подія і розгорнутим у теорію [3, с. 29-35]. А в добу Бароко під концептом розуміли вислів, який містить в собі поєднання узгодженого і неузгодженого, щось протилежне очікуванню слухача, в результаті чого цей вислів набуває естетичної привабливості, інтелектуальної дотепності. Такий вислів вважався продуктом «гострого розуму» [13, с. 159]. Але також не слід забувати, що у класичній філософії концепт – це певна думка, ідея, сконцентроване поняття, що має категоріальний потенціал і здатне розгортатися в наукову концепцію. Фактично, естетичний тезаурус Бароко і складається з концептів, як понять, так і мислеобразів, що категоріально концентрують смисли семіосфери та естетосфери того часу.

Це, у свою чергу, потребує осмислення з позицій сучасної естетичної теорії: необхідно досліджувати тезаурус українського Бароко, виокремлюючи прояви естезису (здійснювати реконструкцію осмислення «естезису»), і на основі цього конститувати естетичний тезаурус вітчизняного Бароко.

У реконструкції барокового тезаурусу для сучасних дослідників існує також мовно-дискурсивна проблема. Наприклад, діячі «Чернігівських Афін» писали як церковнослов'янською, староукраїнською, а також так званою старопольською, латинською мовами, і так званою «макаронічною» мовою (літературознавчий термін, що використовується на позначення староукраїнської мови, в якій часто-густо вжито польські та латинські слова). Студентські конспекти філософських, риторичних та поетичних курсів, як правило, писалися латиною, котра була тоді міжнародною мовою освіти та науки. Але й староукраїнська мова досить часто є неадекватною сучасній українській літературній, тим паче науковій, мові.

Ще однією дослідницькою незручністю є, з одного боку, малодоступність збереженого творчого спадку для сучасних дослідників, а з іншого, – його часткова втрата або повне зникнення (приміром, на сьогодні втрачені риторичні Лазаря Барановича та Антонія Стаховського).

Досліджуючи протоестетику українського Бароко, київська дослідниця Л. Довга виокремлює такі естетичні поняття: «мистецтво» (визначення, класифікацію та мету, емоційний вплив мистецтва), вчення про «стилі», уявлення про «досконале», «художній вимисел», «оригінальність» та «дотепність», «відповідність» і «контраст», «гармонія» і «дисгармонія»; а також супутні естетичні поняття: «емблема», «метафора», «несподіваність», «складність», «простота», «порівняння», «протиставлення» тощо [5, с. 635-652]. Ці поняття беруться з українського барокового поетико-риторичного дискурсу, тобто зі сфери вітчизняних шкільних поетик і риторик того часу. Звичайно, що вищезазначений перелік понять естетичного дискурсу не є повним. Зокрема, він має бути доповненим поняттям «краса», пов'язаним з калістикою слова – поетичного або риторичного.

Реконструкцію й конститування барокової «калістики слова» можна здійснити, зокрема, на матеріалах чернігівських курсів поетик і риторик: «Скарб похвали» (1676) Іоанікія Галятовського, «Ораторська Іліада» (1698) Лаврентія Крщоновича, «Сад цариці красномовства» (1717) та «Інформатор про мистецтво красномовства» (1718) невідомих авторів, «Колиска освіти» (1734-1736) Йосипа Лип'яцького, «Туллій на ораторських нивах» (1738) теж невідомого автора. Актуальність такої реконструкції полягає в тому, що вони раніше, практично, не досліджувались у контексті естетичної думки українського Бароко. Між тим, у цих наукових і літературних пам'ятках закладено потужний теоретико-естетичний потенціал.

Так, лінгвоестетичний підхід у дослідженні феномену мистецтва в поетико-риторичному дискурсі дозволяє звернути увагу на зображально-виражальний характер мистецтва, тобто, на принцип мімезису. У свідомості барокового митця він породжує феномен *'imitatio literaria'* – «літературне наслідування (зображення)» [24]. Останнє розуміли як «літературне зображення» художнього образу, що знаходить адекватне вираження через авторський стиль, який виробляється у ході копіткого «наслідування» найкращих взірців словесного мистецтва. Таке «зображення» носить творчий, евристичний характер і приносить естетичне задоволення. Поняття «літературного зображення» адекватно розкриває розуміння мімезису в бароковому естетичному тезаурусі як один з основоположних принципів його систематизації з огляду на принцип єдності наслідування і творення.

Взагалі контент-аналіз духовної спадщини Чернігівського літературно-філософського кола дає змогу виокремити в ній наступні ключові концепти: «меч духовний», «труби Судного Дня» *versus* «труби словес проповідних»; «дзеркало», «алфавіт», «театр», «сад», «ключ», «дім», «скарбниця», «море» тощо. Це тезаурусні поняття. На їхній основі конституються естетичні ідеї, характерні для вітчизняного барокового світогляду і художнього мислення. Реконструкція, конститування й систематизація барокового тезаурусу ґрунтуються на **ідеях**, що мають **системо- і стилеутворюючий** сенс: софійності як Божої Премудрості, що проявляється у бутті, творчості, мистецтві; кордоцентризму; синтетизму; онтологічної й дискурсивної антитетики; патетики, святковості буття й світовідношення як «святотівдношення» [див. 11]; протиставлення «земного» та «небесного», профанного і сакрального; рефлексії темпоральності й динаміки буття, мислення, естезису; глорифікації; «чудного-а-містеріального»; «гострого розуму» (кончетизму); міметичного відображення в метафорі та алегорії; емблематичного умоспоглядання; символічного осягнення світу; калістики слова; театралізації; мальовничості, в тому числі надзвичайно підкресленої декоративності; віддзеркалення (відображення); *movēre-docēre-delectāre* (зворушувати-повчати-розважати); інтертекстуальності; варіативності. Аналіз перелічених стиле- і системоутворюючих ідей протоестетики українського бароко потребує написання окремої розвідки, виходячи з їхньої теоретичної вагомості, що є неможливим у межах цієї статті.

Натомість, можна виокремити три основоположні принципи систематизації естетичного тезаурусу українського Бароко на матеріалах поетики, риторики та мистецтва «Чернігівських Афінів».

На нашу думку, такими принципами є наступні: принцип мімезису (визначає зображально-виражальний характер мистецтва українського Бароко на засадах евристичності, творчого підходу до наслідування); принцип софійності (позначений потягом до сакрального, вищих істин людського буття, в т.ч. через символічну метафору як спосіб пізнання світу); принцип духовного синтетизму (зумовлений низьким рівнем секуляризації тогочасної культури в цілому).

Крім того, до понятійно-категоріального апарату сучасної естетичної теорії, аналізуючи психологію сприйняття барокових творів, можна ввести такі поняття: «гносис ісихії» та «синергія серця». Запропоновані В. Личковахом поняття увійдуть до категорій гносеології та психології мистецтва через розуміння особливостей художнього сприйняття мистецьких творів українського Бароко. Крім того, поняття «синергія серця» є дотичним категоріям естетичної свідомості через те, що «серце», згідно з уявленнями барокових митців, містить в собі внутрішнє почуття, характерною властивістю якого є оціночна спроможність: людина здатна не тільки «пізнавати серцем», але й «оцінювати серцем», а в результаті схвальної оцінки відчувати «радість серця» [див.: 19; 23; 24].

До категорій герменевтичного аналізу так званої «курійозної поезії» (разом із «зоровою поезією») можна ввести запропоноване нами поняття «раціональна чуттєвість». Остання пояснюється бароковою схильністю чуттєво-раціонально осягати світ через символічну метафору, через кончетове сприйняття «гострим розумом», а також через пізнання й переживання серцем, «відчуття серцем». Зазначені аспекти раціональної чуттєвості реалізуються завдяки феноменові «синергії серця».

У зв'язку з тим, що у межах цієї статті неможливо розкрити усі складові естетичного тезаурусу українського Бароко, зупинимось на аналізі двох показових тезаурусних понять – «меч духовний» та «труби Судного Дня», – котрі є важливими образами-концептами зі збірок проповідей «Меч духовний» [1] та «Труби словес проповідних» [2] Лазаря Барановича. «Меч духовний» постає фактично як два меча: *Старий Заповіт* та його дзеркальне відображення – (на гравюрі стародруку меч, що символізує Новий Завіт дійсно зображений дзеркально!) – *Новий Заповіт*. «Меч духовний» – це Слово Боже. Саме такий меч перемагає релігійних (духовних) ворогів – не християн, еретиків (тобто ворогів православних християн), а також пристрасті (духовних ворогів християнина, тобто ворогів його «внутрішньої людини»). Ця метафора «меча духовного» є вдалим рішенням для назви збірки проповідей, головна мета якої полягає у тому, щоб донести Слово Боже до вірян. А характерний для протоестетики українського Бароко принцип віддзеркалення знайшов тут своє образне втілення у мистецтві книжкової гравюри.

До назви збірки проповідей «Труби словес проповідних» Лазар Баранович використовує метафору «*труб Судного Дня*», до яких потрібно прислуховуватись й згадувати [2, арк. 2-3 нenum.]. Отже, автор

збірки всім «засурмив» свої проповіді, провіщаючи Боже Слово. Водночас, слухачі мають зазирнути у своє *серце* й згадати: яку відповідь вони дадуть у Судний День? Яке «насіння», тобто, плід духовний, вони принесуть на Суд Божий? Добре, якщо плід їх гарний, тоді можна «тішитись», як святі Іоаким та Анна, оскільки Пречиста Діва Марія – «сосуд обраний» та «гроно (винограду)», котрі несе Іоаким. Вона також є «світільником незгасимим», який несе Анна (збірка проповідей містить вірш-присвяту, що розкриває суть назви збірки. А художні образи святих Іоакима та Анни є складовими змісту цього вірша). Ось чому вони «тішаться» й мають «втіху» (тѣшатся, оутѣха).

Семантично ці останні церковнослов'янські слова відповідають грецьким *παράκλησις* (оутѣшеніє) та *τερπνός* (оутѣшний) [6, с. 768-769]. З лінгвоестетичної точки зору вони мають зв'язок з їх староукраїнськими відповідниками «упокоєння скорботного серця» та «приємний, перелесний», а відтак, з «духовним весѣлієм», «духовною радістю», тобто, з «радістю серця», яка є «тихою» та «приємною». «Радість серця», як і пізніше у Г. Сковороди, є духовно-естетичним поняттям православного вчення про вдосконалення «внутрішньої людини», що досягає щастя. Беручи до уваги історико-культурний контекст українського Бароко, поняття «радість серця» є кордоцентричною складовою барокового тезаурусу, його невід'ємною частиною, яка, разом з тим, апелює до сфери «естезису» і стверджує наявність естетичного дискурсу в умовах відсутності естетики як науки.

Висновки. Естетичний тезаурус як визначник понятійно-категоріального простору науки притаманний естетиці як її термінологія, обсяг знань, «сума» концептів і перцептів. Говорячи про протоестетику українського Бароко, маємо використовувати відповідний естетичний тезаурус, розчинений у філософських, гомілетичних, риторико-поетичних, художніх текстах. Він реконструюється й конститується нами на основі дискурсу культури і мистецтва українського Бароко, зокрема духовної спадщини «Чернігівських Афін» як її типового репрезентанта. Це дає можливість виокремити основоположні стилі - і системоутворюючі принципи, що обґрунтовують естетичний тезаурус вітчизняної барокової протоестетики, – принцип мімесису, принцип софійності, принцип духовного синтетизму. На основі цих принципів виникають групи понять «гносису ісихії», «синергії серця», «радісті серця», «раціональної чуттєвості». Всі вони дозволяють зрозуміти естетичний феномен чуттєвості доби українського Бароко на сучасному теоретичному рівні як важливий етап розвитку української естетичної думки в її переході від «донаукового» до «наукового» періоду [12].

Джерела та література:

1. Баранович Лазарь. Меч духовный / Л. Баранович. – К. : Друк. Лаври, 1666. – 445 арк.
2. Баранович Лазарь. Трубы словес проповѣдных на нарочитыя Дни Праздников Господних / Л. Баранович. – К. : Друкарня Лаври, 1674.
3. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Пер. с фр. и послесловие С. Н. Зенкина. – М. : Ин-т Эксперимент. Социологии, СПб. : Алетейя, 1998. – 288 с. (серия "Gallicium")
4. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – 11-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2008. – 843 с.
5. Довга Л. Естетика / Л. Довга // Українська культура XVII-XVIII ст. у п'яти томах. - Т. 3 : Українська культура другої половини XVII - XVIII століть / Гол. ред. Б. Є. Патон та ін. – К., 2007. – С. 635–651.
6. Дьяченко Г., прот. Полный церковно-славянский словарь / прот. Г. Дьяченко. – М. : «ОТЧИЙ ДОМ», 2002. – 1120 с. (Репринтное воспроизведение издания 1900 г.)
7. Канарский А. С. Категории эстетики как ступени развития искусства и эстетической практики человека / А. С. Канарский // Этика и эстетика. – Выпуск 33. – К., 1990. – С. 1–17.
8. Концептуальный тезаурус античной философии в восточной патристической мысли. Факультатив А. В. Муравьева. Московский госуд. ун-т имени М. В. Ломоносова. Филос. факультет. – [Электр. ресурс.] Режим доступа : http://www.new.philos.msu.ru/konceptualnyi_tezaurus_antichnoi_filosofii_v_vost.
9. Левчук Л. Т., Панченко В. І., Оніщенко О. І., Кучерюк Д. Ю. Естетика : Підручник / За заг. ред. Л. Т. Левчук. – 3-тє вид. доп. і перобл. – К. : ЦУЛ, 2010. – 520 с.
10. Личковах В. А. Леверкюнівська душа авангарду / В. А. Личковах // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – № 9. – С. 37–52.
11. Личковах В. А. Людське світовідношення як предмет естетичного аналізу. Автореферат дис... д-ра філос. наук: 09.00.08. / Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 1996. – 36 с.
12. Личковах В. А. Концептуальні засади дослідження історії української естетичної думки / В. А. Личковах // Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. Серія: Філософські дослідження. - Черкаси: Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, 2013. – С. 76–79.
13. Маслюк В. П. Латиномовні поетики та риторики XVII - п.п. XVIII ст. та їх роль в розвитку теорії літератури на Україні / В. П. Маслюк. – К. : Наук. думка, 1983. – 234 с.
14. Мюллер В. К. Большой русско-английский словарь в новой редакции: 210 000 слов, словосочетаний, идиоматических выражений, пословиц и поговорок / В. К. Мюллер. – Изд. 2-е, стереотип.– М.: Цитадель-трейд, 2008. – 816 с.
15. Пуліна В. І. Естетичний тезаурус текстів Пантелеймона Куліша / В. І. Пуліна. – [Електр. ресурс.] Режим доступу : http://www.stattionline.org.ua/.../2062-estetichnyi_tezaurus_tekstiv_pantelejmona_kulisha.html
16. Росс Владимир. Универсальная философия гуманизма. – [Электр. ресурс.] Режим доступа : <http://www.vross.ru/tezaurus/>

17. Савченко В. Н. Начала современного естествознания: тезаурус. – [Электр. ресурс.] Режим доступа : <http://www.socioline.ru>
18. Смирнов А. В. Философская лексика как тезаурус. Тезисы. – [Электр. ресурс.] Режим доступа : <http://iph.ras.ru/page50987533.htm>
19. Святитель Иоанн (Максимович), митрополит Тобольский и Сибирский. Царский путь креста Господня, вводящий в жизнь вечную / Иоанн (Максимович), свт. М. : Об-во Любителей Правосл. Лит-ры, Изд-во имени свт. Льва, папы Римского, 2010. – 248 с.
20. Тезаурус - Гегель (1770-1831) и его философская система. – [Электр. ресурс.] Режим доступа : <http://www.philodream.ru/philos. - 139 - 1.htm/>
21. Шевчук В. Про давню українську прозу, зокрема про літописи / В. Шевчук // Слово і час. – 1993. – №. 10. – С. 57–65.
22. Эпштейн Михаил. Жизнь как тезаурус / Михаил Эпштейн // Журнал Гостиния. – 2008. – Вып.11: Энергетика искусства (Беседа 3). – [Электр. ресурс.] Режим доступа : http://www.ulita.net/gost_v11_b3.htm
23. Cursus totius philosophiae. - 1740-1747. (ДАЧО. - Ф.1781. – Опис 1. – Спр. 9. – 234 арк.)
24. Informator artis eloquentiae. – 1718. (ЦНБ України ім. В. І. Вернадського (ІР). – Ф. 305. – Шифр 511/п1714. – Арк. 190–308.)

Зубарев А.П.

УДК: 101.3; 62

ТЕХНОЛОГИЯ И ЧЕЛОВЕК: ТОЧКИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

***Аннотация.** Работа посвящена технике и концепциям прогресса. Исследуются взаимосвязи технического воззрения на мир и ценностной ориентации человека. Проводится исторический экскурс к истокам интенсивного развития техники. Данная работа описывает взгляды наиболее выдающихся философов на предмет того, что представляет собой техника, также исследование раскрывает суть концепции прогресса. Основу работы составляют воззрения Мартина Хайдеггера и Карла Яспера на предмет техники. В работу также включены воззрения данных философов, которые могут в значительной мере приблизить нас к сущности современной техники.*

***Ключевые слова:** техника, технология, прогресс, средства производства.*

***Анотация.** Работа посвящена техніці і концепціям прогресу. Досліджуються взаємозв'язки технічного погляду на світ та ціннісної орієнтації людини. Проводиться історичний екскурс до витоків інтенсивного розвитку техніки. Дана робота описує погляди найбільш видатних філософів на предмет того, що являє собою техніка, також дослідження розкриває суть концепції прогресу. Основу роботи складають погляди Мартіна Хайдеггера і Карла Яспера на предмет техніки. У роботу також включені погляди даних філософів, які можуть значною мірою наблизити нас до сутності сучасної техніки.*

***Ключові слова:** техніка, технологія, прогрес, засоби виробництва*

***Summary.** This work is devoted to the techniques and concepts of progress. The paper investigates the relationships of technological view of the world and value orientation. A historical excursion to the origins of the intensive development of technology is conducted. This paper describes the views of the most prominent philosophers on the subject of technology; a study reveals the essence of the concept of progress. The foundations of the work are the views of Martin Heidegger and Karl Jaspers on the subject of technology. The work also includes views of the philosophers that may bring us closer to the essence of modern technology.*

***Keywords:** technology, progress, means of production*

Современный мир во многом характерен спецификой и значением технологий. Именно техника и технология имеют глобальный характер и являются судьбоносными для человека. С появлением первых ЭВМ стало ясным, что мировое сообщество аккумулирует огромную энергию управления. Важный шаг к техногенной цивилизации совершил Конрад Цузе в 1941 году, создав прототип современного компьютера. Однако, даже сейчас, когда техника продвинулась далеко вперед, ученые не могут дать исчерпывающий ответ о природе научно-технической цивилизации. Техника бесспорно стала спутником нашей жизни, и понять, что она собой представляет, и что можно от нее ожидать – наша первостепенная задача.

Полемика по поводу вопросов культуры и значения человека в ней были характерны для предыдущих веков. Теперь техника заняла главенствующее место в развитии человечества и во многом в его мыслях. Однако существует проблема: как минимизировать отрицательные эффекты прогресса и максимизировать его пользу?

Цель настоящей работы – установить уровень технико-технологической зависимости человечества. Для реализации цели необходимо решить следующие задачи: определить основные интерпретации техники в современной философии, понять, как техника влияет на материальные и нематериальные стороны жизни человека, интегрировать наиболее продуктивные взгляды на технику в единое представление. Особый интерес вызывает вопрос о технике как причине количественных и качественных изменений в человеке.

В контексте этой проблематики огромную ценность представляют труды таких философов как Гегель «Философия истории» [3], Тойнби «Цивилизация перед судом истории» [9], Шпенглер «Закат Европы» [1]. По мере развития человечества фокус культуры постепенно стал смещаться в техническую сферу, поэтому вклад наших современников в вопрос о технике также значителен и очевиден. Глубокое осмысление